

non ponitur exceptive, sed adversative, ut sit sensus: Nullus purus homo novit Patrem notitia comprehensionis, sed tantum Filium. Sed potest melius dici, quod haec dictio *nemo* habet aliquid ex proprietate significationis, et aliquid ex usu nominis. Ex proprietate significationis habet quod *nemo* significet idem quod nullus homo, et ita sub hac

distributione non includitur persona Patris vel Spiritus sancti. Sed quia homo est secundum quod habet intellectum, nec aliquid habens intellectum est nobis ad sensum manifestum nisi homo; ideo ex usu loquentium habet quod *nemo* distribuatur pro omni intellectu naturali natura; et ita sub distributione potest fieri descensus ad personas divinas, angelicas et humanas.

DISTINCTIO XXII.

De nominum differentia, quibus utimur loquentes de Deo.

Post praedicta, nobis disserendum videtur de nominum diversitate, quibus, loquentes de Unitate ac Trinitate ineffabili, utimur. Deinde demonstrandum est quibus modis de ea aliquid dicatur. Illud ergo praecipue tenemus, quaedam esse nomina distincte ad singulas personas pertinentia, ut ait Augustinus (in 8 lib. de Trinit., in princ. prolog.) quae de singulis tantum dicuntur personis. Quaedam vero unitatem essentialis significantia sunt, quae et de singulis singulariter, et de omnibus communiter dicuntur. Alia vero sunt quae translativae ac per similitudinem de Deo dicuntur. Unde Ambrosius (in lib. 2 de Fide (1) in proem.) ait: « Quo purius niteat fides, tripartita videtur derivanda distinctio. Sunt enim nomina quaedam quae evidentem proprietatem personarum namque distinctis ostendunt; et sunt quaedam quae perspicuam divinae majestatis exprimit veritatem. Alia vero sunt quae translativae, et per similitudinem de Deo dicuntur. Proprietatis itaque indicia sunt: generatio, Filius, Verbum et hujusmodi; unitatis vero aeternae sapientia, virtus, veritas et hujusmodi; similitudinibus vero splendor, character, et speculum et hujusmodi. »

Praemissis addit quaedam esse nomina quae temporaliter Deo conveniunt, et relative dicuntur.

His adiciendum est, quaedam etiam nomina esse, ut Augustinus ait (in 8 lib. de Trinit., cap. 16), quae ex tempore Deo conveniunt, et relative ad creaturam dicuntur, quorum quaedam de omnibus dicuntur personis, ut Dominus creator, refugium; quaedam autem non de omnibus, ut donatus, datus, missus.

De hoc nomine Trinitas addit.

Praeterea est unum nomen quod de nulla persona singulariter dicitur, sed de omnibus simul, id est Trinitas, quod non dicitur secundum substantiam: sed quasi collectivum pluralitatem designat personarum.

De aliis nominibus quae temporaliter Deo congruunt, et non relative dicuntur.

Sunt etiam quaedam nomina quae ex tempore Deo conveniunt, nec relative dicuntur, ut humanatus, incarnatus, et hujusmodi. Ecce sex nominum differentias assignavimus quibus utimur loquentes de Deo, de quibus singulis agendum est.

Quod illa nomina quae ad singulas pertinent personas, proprie relative dicuntur; ea vero quae unitatem essentialis significant, ad se dicuntur, et de singulis et de omnibus communiter dicuntur personis, et singulariter, non pluraliter in summa accipiuntur.

Sciendum est ergo, quod illa quae proprie ad singulas

(1) Al. de Trinitate.

Divisio textus.

Postquam determinavit Magister de his quae pertinent ad unitatem essentialis et Trinitatem personarum, hic determinat de nominibus quibus et essentialis unitas et personarum pluralitas designatur. Dividitur autem in partes duas: in prima ponit

personas pertinent, relative ad invicem dicuntur sicut Pater et Filius et utriusque donum Spiritus sanctus. Ea vero quae unitatem essentialis significant, ad se dicuntur; et ea quae ad se dicuntur, substantialiter utique dicuntur, et de omnibus communiter, et de singulis singulariter dicuntur personis, et singulariter, non pluraliter accipiuntur in summa, ut Deus bonus, potens, magnus et hujusmodi. Quae autem relative dicuntur, substantialiter non dicuntur. Unde Augustinus (in 8 lib. de Trinit., cap. 8) ait: « Quidquid ad se dicitur, praestantissima illa et divina sublimitas substantialiter dicitur: quod autem ad aliquid dicitur, non substantialiter dicitur, sed relative. Tantumque est vis ejusdem substantiae in Patre et Filio et Spiritu sancto, ut quidquid de singulis ad seipsos dicitur, non pluraliter in summa sed singulariter accipiatur. Dicimus enim Pater est Deus, et Filius est Deus et Spiritus sanctus est Deus, quod secundum substantiam dici nemo dubitat. Non tamen dicimus hanc Trinitatem esse tres Deos, sed unum Deum. Ita dicitur Pater magnus, Filius magnus et Spiritus sanctus magnus; non tamen tres magni sed unus magnus. Ita etiam omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus; non tamen tres omnipotentes sed unus omnipotens. Quidquid ergo ad seipsos dicitur Deus, et de singulis personis similiter dicitur, et simul de ipsa Trinitate, non pluraliter, sed singulariter dicitur. Et quoniam non est aliud Deo esse, et aliud magnum esse; sed hoc idem est illi esse quod est magnum esse: propterea sicut non dicimus tres essentialis, sic non dicimus tres magnitudines; sed unam essentialis et unam magnitudinem. »

Quod Deus magnus est ea magnitudine qua Deus est, sic de bonitate et de unitate quae secundum substantiam dicuntur.

« Deus enim non est magnus ea magnitudine quae non est quod ipse, ut quasi participes ejus sit; alioquin major esset illa magnitudo quam Deus. Deo autem non est aliquid majus. Ea ergo magnitudine magnus est qua ipse est. Ideoque nec tres magnitudines dicimus, sed unam magnitudinem; nec tres magnos, sed unum magnum; quia non participatione magnitudinis Deus magnus est, sed seipso magno magnus est, quia ipse est sua magnitudo. Ita et de bonitate et aeternitate et omnipotentia Dei dicendum est, et de omnibus omnino quae de Deo possunt pronuntiarum substantialiter, quibus ad seipsos dicitur non translativae, ac per similitudinem, sed proprie; si tamen de illo proprie aliquid ore hominis dici potest. » Ibid. cap. 10. Ecce aperte docuit, quod nomina unitatem divinae majestatis significantia, et ad se dicuntur de Deo, id est sine relatione, et de omnibus personis communiter, et de singulis divisim dicuntur; nec pluraliter, sed singulariter in summa accipiuntur. Illa vero nomina quae proprie ad singulas pertinent personas, relative, non substantialiter dicuntur. Quod enim proprie singula in Trinitate persona dicitur, ut ait Augustinus (in eodem lib. cap. 11), nullo modo ad seipsam, sed ad aliam invicem, vel ad creaturam dicitur. Et ideo relative, non substantialiter dici manifestum est.

divisionem divinarum nominum, ut ostendat quid pluraliter et quid singulariter de divinis personis praedicatur; in secunda ostendit qualiter unitas et pluralitas in divinis accipiatur, 24 distinct. ibi: *Hic diligenter inquiri oportet.* Prima in duas: in prima ponit universalem distinctionem divinarum nominum; in secunda agit de quodam nomine quod specialem

difficultatem affert, scilicet de hoc nomine *persona*, quod non videtur aliorum naturam sequi, 25 dist., ibi: *Praedictis adiciendum est.* Prima in duas: in prima ostendit diversitatem divinarum nominum; in secunda ponit quasdam regulas, ex quibus colligi potest qualiter unumquodque praedicetur, ibi: *sciendum est igitur, quod illa quae proprie ad singulas personas pertinent, relative ad invicem dicuntur.* Prima in duas: in prima ponit trimembrem distinctionem divinarum nominum, secundum Ambrosium et Augustinum; in secunda addit tres modos divinarum nominum, et concludit esse sex differentias eorum quae de Deo dicuntur, ibi: *Hic adiciendum est, quaedam esse nomina . . . quae ex tempore Deo conveniunt.*

QUAESTIO I.

Hic quaeruntur quatuor: 1.º utrum Deus sit nominabilis; 2.º an aliquid nomen proprie ei conveniat, vel omnia nomina de eo transumptive dicantur; 3.º utrum sit nominandum uno tantum nomine, vel pluribus, vel etiam omnibus; 4.º quaeritur de multiplicatione divinarum nominum in littera posita.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Deus sit nominabilis.

(1 p., qu. 15, art. 1; et 1 contra Gentes, cap. 51.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Deus non sit nominabilis, per id quod dicit Dionysius (1 cap. de div. Nom.) de Deo loquens: *Omnibus autem universaliter incomprehensibilis est, et neque sensus ejus est, neque phantasma, neque opinio, neque nomen, neque sermo, neque tactus, neque scientia.* Hoc etiam videtur per hoc quod dicit Philosophus (Arabs) lib. de Causis (proposit. 6): *Causa prima superior est narratione, et deficiunt linguae a narratione ejus.*

2. Item, omne nomen est signum alicujus formae existentis in anima, secundum Philosophum (in prol. 1 Perihier.). Sed, sicut dicit Augustinus, Deus, qui omnem formam subterfugit, intellectui pervius esse non potest. Ergo videtur quod nullo nomine possit nominari.

3. Praeterea, si nominatur, aut nominatur per nomen, aut per pronomen, aut per verbum, aut per participium. Sed non potest nominari per nomen, cum omne nomen significet substantiam cum qualitate; in Deo autem nulla est compositio substantiae et qualitatibus; nec per verbum, nec per participium, quae tempus consignificant, quod a Deo longe est; nec per pronomen, cum pronominis significatio determinetur per demonstrationem vel relationem; demonstratio autem fit mediante accidentibus, quae in Deo non sunt, et relatio est antedictae rei recordatio, et sic per relationem significari non potest, nisi aliquid aliud praesupponatur vel praenominetur. Ergo videtur quod nullo modo possit nominari.

Contra, in Psal. 67, 3, dicitur: *Dominus nomen illi;* et Exod. 5: *Si quaesierit nomen meum etc.* Praeterea, omne quod cognoscitur, potest etiam voce significari. Sed nos aliquo modo cognoscimus Deum vel per fidem vel per naturalem cognitionem. Ergo possumus eum nominare.

Solutio. Respondeo dicendum, quod cum voces S. Th. Opera omnia. V. 6.

sint signa intellectuum, secundum Philosophum (ubi supra), idem iudicium est de cognitione rei et nominatione ejus. Unde sicut Deum imperfecte cognoscimus, ita etiam imperfecte nominamus, quasi habuendo, ut dicit Gregorius (lib. 10 Moral., cap. 4 et 8) (1). Ipse autem solus seipsum comprehendit; et ideo ipse solus seipsum perfecte nominavit, ut ita dicam, Verbum coaequale sibi generando.

Ad primum igitur dicendum, quod omnes auctoritates quae dicunt Deum esse innominabilem, intendunt dicere, quod nullum nomen exprimit perfecte ipsum Deum: quod significatur in verbis Philosophi, qui dicit (lib. de Causis, proposit. 6), quod *linguae deficiunt a narratione ejus;* et quod alibi dicit (prop. 22): *Causa prima superior est omni narratione, et supra omne id quod nominatur.*

Ad secundum dicendum, quod si Augustinus intelligat de forma corporali, sic planum est quod Deus non habet formam corporalem, nec oportet quod omne quod nominatur, formam corporalem habeat. Si autem intelligat de forma absolute, tunc dicitur omnem formam subterfugere, non quia ipse in se non sit vere forma, cum ipse sit purus actus et simplex et prima forma, secundum Boetium (lib. de Trinit., cap. 5), sed quia quantumque formam intellectus concipiat, Deus subterfugit illam sui eminentia. Si enim intellectus noster apprehendit sapientiam, ipse Deus in sapientia sua excedit omnem sapientiam a nobis intellectam. Et ideo concludit quod non est pervius nostro intellectui, ita quod in ipsum ire perfecte comprehendendo possit. Propter quod etiam Dionysius dicit (cap. 2 cael. Hierar.), quod quidquid de ipso affirmamus, potest etiam de ipso negari: quia sibi non competit secundum hoc quod non intelligimus et nomine significamus, sed excellit.

Ad tertium dicendum, quod potest significari et nomine et pronome et verbo et participio. Cum enim dicitur, quod nomen significat substantiam cum qualitate, non intelligitur qualitas et substantia proprie, secundum quod logicus accipit praedicamenta distinguens. Sed grammaticus accipit substantiam quantum ad modum significandi, et similiter qualitates; et ideo, quia illud quod significatur per nomen significatur et aliquid subsistens, secundum quod de eo potest aliquid praedicari, quantum secundum rem non sit subsistens, sicut albedo; dicit, quod significat substantiam, ad differentiam verbi, quod non significat ut aliquid subsistens. Et quia in quolibet nomine est considerare id a quo imponitur nomen, quod est quasi principium innotescendi, ideo quantum ad hoc habet modum qualitatis, secundum quod qualitas vel forma est principium cognoscendi rem. Unde, secundum Philosophum (3 Metaphys., text. 19), uno modo forma substantialis qualitas dicitur. Nec refert quantum ad significationem nominis, utrum principium innotescendi sit idem re cum eo quod nomine significatur, ut in abstractis, vel diversum, ut in hoc nomine *homo*. Et quia Deus seipso cognoscitur, ideo potest significari per nomen quod habeat qualitatem quantum ad rationem a qua nomen imponitur, et substantiam quantum ad id cui imponitur. Similiter dicendum est de pronome, quod etiam per pronomen significari potest, ut habetur Exod. 5, 14: *Ego sum qui*

(1) Utrumque colligitur ex Moral. lib. 27, cap. 25 (ae edit. P. Nicolai).

sum. Et quamvis non possit demonstrari quantum ad sensum, tamen potest demonstrari quantum ad intellectum, secundum id quod intellectus de ipso apprehendere potest. Potest etiam significari per pronomen relativum, cum ponatur ipsum significari per nomen quod relativum referre potest. Similiter etiam per verbum vel participium potest significari, ut cum dicitur, quod ipse est intelligens vel potens vel huiusmodi. Et tamen verba et participia dicta de ipso non significant aliquid temporale in ipso. Sed verum est quod quantum ad modum significandi quo tempus significant, deficient a representatione ipsius.

ARTICULUS II.

Utrum aliquid nomen possit dici proprie de Deo.
(1 p., qu. 13, art. 5; et 1 cont. Gent., cap. 55.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod nullum nomen de Deo proprie dici possit. Nihil enim proprie dicitur de aliquo quod verius negetur de ipso quam affirmetur. Sed, secundum Dionysium (2 cap. caelest. Hierarch.), verius omnia nomina quae de Deo dicuntur, de ipso negantur quam affirmantur; unde dicit, quod negationes in divinis sunt vere affirmationes incompactae. Ergo etc.

2. Praeterea, Deum non possumus nominare, nisi secundum quod ipsum cognoscimus. Sed non cognoscimus ipsum nisi ex effectibus suis, vel per viam causalitatis, vel per viam negationis, vel per viam eminentiae. Ergo non potest nominari a nobis nisi ex creaturis. Sed quaecumque nomen creaturae praedicatur de Deo, non est vera praedicatio nisi intelligatur metaphorice vel transumptive, ut cum dicitur, Deus est leo, vel. Deus est lapis. Ergo videtur quod nullum nomen proprie dicatur de Deo, sed metaphorice.

3. Praeterea, magis differt sapientia creata vel esse creatum, a Deo, quam differt floritio prati a risu hominis. Sed, ratione huius diversitatis, pratium non dicitur ridere nisi metaphorice. Ergo videtur quod etiam Deus non possit dici sapiens, vel aliquid aliud, nisi metaphorice.

4. Praeterea, quaecumque aliquid nomen importans aliquam corporalem conditionem Dei dignitati repugnantem, dicitur de Deo, non potest dici nisi metaphorice; et eadem ratione quaecumque conditionem Deo non convenientem importet, non poterit de Deo proprie dici. Sed omne nomen a nobis impositum importat aliquam conditionem divinae dignitati repugnantem, ut patet in verbis, quae consignant tempus, et in nominibus, quae vel in abstracto dicuntur, ut scientia et humanitas, quae dicunt quid imperfectum et non in se subsistens, vel in concreto, quae important quandam compositionem: quorum neutrum Deo competit. Ergo videtur quod nihil proprie de Deo dicatur.

Contra, quicquid dicitur de aliquibus per prius et posterius, magis proprie convenit ei de quo per prius dicitur; sicut ens per prius convenit substantiae quam accidenti. Sed quaedam sunt quae per prius dicuntur de Deo quam de creaturis, sicut paternitas, sicut habetur Ephes. 3, 13: *Ecce quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur*; et eadem ratione bonitas etc. Ergo videtur quod huiusmodi nomina etiam magis proprie dicantur de ipso quam de creaturis.

Praeterea, hoc videtur per Dionysium (cap. 1 de div. Nom.), qui distinguit nomina symbolica, idest metaphorice dicta, ab aliis divinis nominibus; et ita videtur quod non omnia dicantur transumptive; quod etiam videtur ex divisione Augustini et Ambrosii in littera.

Solutio. Respondeo dicendum, quod quamvis omnis perfectio quae in creaturis est, exemplariter a Deo descendat, sicut a principio praebentem in se unice omnium perfectiones; nulla tamen creatura potest recipere illam perfectionem secundum illum modum quo in Deo est. Unde secundum modum recipiendi deficit a perfecta representatione exemplaris. Et ex hoc etiam in creaturis est quidam gradus, secundum quod quaedam quibusdam plures perfectiones et nobiliores a Deo consequuntur, et plenius participant; et ex hoc in nominibus est duo considerare: rem significatam, et modum significandi. Considerandum est igitur, quod cum nomina sint imposita a nobis, qui Deum non nisi ex creaturis cognoscimus, semper deficient a divina representatione quantum ad modum significandi: quia significant divinas perfectiones per modum quo participantur in creaturis. Si autem consideremus rem significatam in nomine, quae est id ad quod significandum imponitur nomen, invenimus, quaedam nomina esse imposita ad significandum principaliter ipsam perfectionem exemplatam a Deo simpliciter, non concernendo aliquem modum in sua significatione; et quaedam ad significandum perfectionem receptam secundum talem modum participandi; verbi gratia, omnis cognitio est exemplata a divina cognitione, et omnis scientia a divina scientia. Hoc igitur nomen *sensus* est impositum ad significandum cognitionem per modum illum quo recipitur materialiter secundum virtutem conjunctam organo. Sed hoc nomen *cognitio* non significat aliquem modum participandi in principali sua significatione. Unde dicendum est, quod omnia illa nomina quae imponuntur ad significandum perfectionem aliquam absolute, proprie dicuntur de Deo, et per prius sunt in ipso quantum ad rem significatam, licet non quantum ad modum significandi, ut sapientia, bonitas, essentia et omnia huiusmodi; et haec sunt de quibus dicit Anselmus (in Monol., cap. 14), quod simpliciter et omnino melius est esse quam non esse. Illa autem quae imponuntur ad significandum perfectionem aliquam exemplatam a Deo, ita quod includant in sua significatione imperfectum modum participandi, nullo modo dicuntur de Deo proprie; sed tamen ratione illius perfectionis possunt dici de Deo metaphorice, sicut sentire, videre et huiusmodi. Et similiter est de omnibus aliis formis corporalibus, ut lapis, leo et huiusmodi: omnia enim imponuntur ad significandum formas corporales secundum modum determinatum participandi esse vel vivere vel aliquam divinarum perfectionum.

Ad primum igitur dicendum, quod cum in nomine duo sint, modus significandi, et res ipsa significata, semper secundum alterum potest removeri a Deo vel secundum utrumque; sed non potest dici de Deo nisi secundum alterum tantum. Et quia ad veritatem et proprietatem affirmationis requiritur quod totum affirmetur, ad proprietatem autem negationis sufficit si alterum tantum desit, ideo dicit Dionysius (cap. 2 cael. Hierar.), quod negationes sunt absolute verae, sed affirmationes

non nisi secundum quid: quia quantum ad significatum tantum, et non quantum ad modum significandi.

Ad secundum dicendum, quod quamvis non nominemus Deum nisi ex creaturis, non tamen semper nominamus ipsum ex perfectione quae est propria creaturae, secundum proprium modum participandi illam; sed etiam possumus nomen imponere ipsi perfectioni absolute, non concernendo aliquem modum significandi in ipso significato, quod est quasi objectum intellectus; quamvis oporteat in consignificato semper modum creaturae accipere ex parte ipsius intellectus, qui natus est ex rebus sensibilibus accipere convenientem intelligendi modum; et haec proprie dicuntur de Deo, ut dictum est, in corp. art.

Ad tertium dicendum, quod sapientia creata magis differt a sapientia increata quantum ad esse, quod consistit in modo habendi, quam floritio prati a risu hominis: sed quantum ad rationem a qua imponitur nomen, magis conveniunt; quia illa ratio est una secundum analogiam, per prius in Deo, per posterius in creaturis existens; et secundum talem rationem significatam in nomine, magis attenditur veritas et proprietates locutionis, quam quantum ad modum significandi, qui datur ex consequenti intelligi per nomen.

Ad quartum dicendum, quod quaecumque conditio corporalis importatur a principali significato, non potest nomen dici de Deo nisi metaphorice; sed hoc quod in modo significandi importetur aliqua imperfectio, quae Deo non competit, non facit praedicationem esse falsam vel impropriam, sed imperfectam; et propter hoc dictum est, quod nullum nomen perfecte Deum repraesentat.

ARTICULUS III.

Utrum Deus habeat tantum unum nomen.

(1 cont. Gent., c. 52.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Deus non habeat nisi unum nomen. Nomen enim debet respondere rei significatae per nomen, cum, sicut dicit Hilarius (4 de Trinit., ante med.), rei sit sermo subjectus. Sed in Deo est summa unitas sine aliqua diversitate. Ergo non nominatur nisi uno nomine.

2. Praeterea, non est nisi duplex modus praedicandi in divinis, scilicet vel substantialiter vel relative. Sed nomina non possunt diversificari nisi vel quantum ad id quod significatur, vel quantum ad modum significandi. Ergo videtur quod vel tantum unum debeat esse propter unitatem rei, vel ad plus duo propter duos modos praedicandi.

3. Praeterea, si dicas, quod pluralitas nominum divinarum est secundum quod ex diversis creaturis nominatur; contra. Ipse Deus est principium a quo effective et exemplariter est omnis creatura. Si ergo secundum diversitatem creaturarum multiplicentur divina nomina, tunc omnium creaturarum nomina de ipso dici possent, quod falsum est. Ergo videtur quod ex creaturis non sit diversitas divinarum nominum.

4. Si dicas, quod multiplicentur secundum rationem tantum; contra. Diversitas rationis est diversitas secundum intellectum. Sed diversitas intellectus imponentis nomina, nisi subsit aliquid diversum in

re, non causat multitudinem nominum, nisi secundum quod nomina synonyma multiplicentur. Ergo secundum hoc omnia nomina divina essent synonyma, quod Commentator expresse negat in 11 Metaphys. (text. 59) dicens, quod haec nomina *vivens et vita*, non differunt in Deo sicut nomina synonyma, multo minus *vivens et sapiens*; et ita videtur quod non differant divina nomina secundum acceptionem intellectus significantis tantum; et sic idem quod prius.

Contra est quod in Scriptura inveniuntur (1) de ipso multa nomina divina.

Praeterea, nullum nomen sufficit ad exprimentam divinam perfectionem. Sed aliquod perfectionis datur nobis intelligi per unum nomen quod non datur per aliud. Ergo videtur quod ut magis nobis divina perfectio innotescat, quod pluribus nominibus a nobis nominandus sit.

Solutio. Respondeo dicendum, quod multiplicitas nominum potest dupliciter contingere. Vel ex parte intellectus, quia cum nomina expriment intellectum, contingit unum et idem diversis nominibus significari, secundum quod diversimode in intellectu accipi potest. Et inde est quod Deum possumus nominare et secundum quod in se est, et secundum id quod est ad creaturas se habens. Et hoc dupliciter: vel secundum negationes quibus conditiones creaturarum a Deo remouentur; et inde veniunt nomina negativa, quae multiplicationem recipiunt ex creaturarum conditionibus quae de Deo negantur, et praecipue quae consequuntur universaliter omnem creaturam, ut immensus, increatus etc.; vel secundum relationem Dei ad creaturam; quae tamen realiter in Deo non est, sed in creatura; et inde veniunt illa nomina divina quae important habitudinem ad creaturam, ut dominus, rex et huiusmodi.

Item, multiplicitas nominum potest contingere ex parte rei secundum quod nomina rem significant; et inde veniunt nomina exprimentia id quod in Deo est. In Deo autem non est invenire aliquam realem distinctionem nisi personarum, quae sunt tres res; et inde venit multiplicitas nominum personarum significantium tres res. Sed praeter hoc est etiam in Deo invenire distinctionem rationum, quae realiter et vere in ipso sunt, sicut ratio sapientiae et bonitatis et huiusmodi, quae quidem omnia sunt unum re, et differunt ratione, quae salvatur in proprietate et veritate, prout dicimus Deum vere esse sapientem et bonum, et non tantum in intellectu ratiocinantis; et inde veniunt diversa nomina attributorum; quae omnia quamvis significant unam rem, non tamen significant unam secundum unam rationem; et ideo non sunt synonyma.

Et per hoc patet responsio ad primum. Quia quamvis sit unitas in re essentiali, est tamen pluralitas in re personali, et in rationibus quibus diversimode una essentia significari potest, et in diversa acceptione intellectus; secundum quae omnia divina nomina multiplicentur.

Ad secundum dicendum, quod aliter dividitur aequivoce, analogum et univoce. Aequivoce enim dividitur secundum res significatas; univoce vero dividitur secundum differentias; sed analogum dividitur secundum diversos modos. Unde cum ens

(1) Al. in Scriptura dicitur. Inveniuntur etc.

praedicatur analogice de decem generibus, dividitur in ea secundum diversos modos. Unde unicuique generi debetur proprius modus praedicandi. Et quia in divinis non salvantur nisi duo genera quantum ad rationem communem generis, scilicet substantia et ad aliquid; ideo dicuntur in divinis duo modi praedicandi. Unumquodque autem genus dividitur univoce in species contentas sub genere, et ideo speciebus non debetur proprius modus praedicandi. Et propter hoc quamvis quaedam contenta in praedicamento qualitatis dicantur de Deo secundum rationem speciei, non tamen afferunt novum modum praedicandi, etsi afferant novam rationem significandi. Unde quamvis in Deo non sint nisi duo modi praedicandi, sunt tamen plures rationes significandi secundum quas divina nomina multiplicari possunt.

Ad tertium dicendum, quod, ut patet ex praedictis, in corp. art., quaedam nomina dicuntur proprie de Deo, quae quantum ad significata per prius sunt in Deo quam in creaturis, ut bonitas, sapientia et huiusmodi; et horum diversitas non sumitur per respectum ad creaturas, immo potius e converso. Quia ex hoc quod ratio sapientiae et bonitatis differt in Deo, diversificatur in creaturis bonitas et sapientia non tantum ratione, sed etiam re. Sed verum est quod diversitas talium nominum prout praedicantur de Deo, innotescit nobis ex diversitate eorum in creaturis. Qaedam vero nomina praedicantur de ipso transumptive; et haec multiplicantur secundum diversas creaturas, quarum nomina in Deum transmuntur. Nec tamen oportet quod ex omnibus nominibus creaturarum significetur. Qaedam enim sunt quae importat deformitatem et defectum, cuius Deus non est auctor, et praecipue si sit defectus culpae. Unde non possumus dicere Deum peccatorem vel diabolum, quod est nomen naturae depravatae, quamvis transumptive dicatur leo vel agnus vel etiam iratus.

Ad quartum dicendum, quod differunt nomina attributorum secundum rationem, non tamen quae sit solum in ratiocinante, sed quae salvatur in ipsa re secundum veritatem et proprietatem rei. Quod sic patet. Omnia enim huiusmodi dicuntur de Deo et creaturis non aequivoce, sed secundum unam rationem analogice. Unde cum in creatura ratio sapientiae non sit ratio bonitatis, oportet quod etiam hoc in Deo sit verum. Sed in hoc differt quod in Deo idem sunt re, in creaturis autem differunt re et non ratione; et qualiter possit esse, supra, in responsione ad 5, praec. art., dictum est.

ARTICULUS IV.

Utrum divisio nominum Dei posita ab Ambrosio sit insufficiens.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod divisio Ambrosii (in littera Magistri) sit insufficiens. Trinitas enim et persona sunt quaedam divina nomina, quae nec pertinent ad unitatem maiestatis, nec proprie alicui personae conveniunt, nec translative de Deo dicuntur. Ergo etc.

2. Praeterea, quaedam nomina sunt quae dicuntur de Deo negative, ut increatus, immensus. Haec autem cum nihil de Deo praedicent, nec ad proprietatem personarum pertinere videntur, nec ad maiestatem Deitatis. Constat etiam quod nec

translative dicuntur, quia non conveniunt creaturis ut ex eis in divinam praedicationem transmuntur (1). Ergo videtur quod divisio sit insufficiens.

3. Item, maiestas deitatis et proprietates personales constat quod aeterna sunt. Sed quaedam dicuntur de Deo ex tempore, ut *Dominus*, et huiusmodi. Ergo videtur quod nec ad maiestatem deitatis pertinent, nec ad proprietatem personalem. Constat etiam quod nec translative dicuntur. Videtur igitur, quod sub divisione Ambrosii non continentur. Ergo insufficiens est.

4. Praeterea, Damascenus (1 de Fide orth., cap. 12) ponit aliam divisionem divinarum nominum, dicens, quod quaedam significant pelagus substantiae infinitum, et non quid est, ut hoc nomen *qui est*; quoddam autem est nomen operationis, ut *Deus*; quaedam autem significant id quod assequitur substantiam, ut *justus, bonus* et huiusmodi; quaedam vero habitudinem ad ea a quibus distinguitur, scilicet ad creaturas; quaedam significant id quod non est, ut *incorporeus, immensus* et huiusmodi.

5. Item, Dionysius (cap. 1 de div. Nom.) ponit multiplicem divisionem divinarum nominum. Magister autem in littera super trimembrem divisionem Ambrosii inducit alias tres differentias divinarum nominum, et efficiuntur in universo sex. Quaeritur ergo de assignatione harum divisionum.

Solutio. Respondeo dicendum, quod prima divisio trimembris, quae in littera ponitur, sufficiens comprehendit omnia divina nomina, et est trium sanctorum Augustini, Ambrosii, Dionysii. Ipse enim dividit divina nomina in ea quae translative dicuntur, quae appellat symbolice Theologiam, et in ea quae proprie dicuntur, quae scilicet per prius in Deo sunt; et hoc dividit in unitam Theologiam, quantum scilicet ad ea quae praedicantur de tribus personis communitur; et in discretam Theologiam, quantum ad ea quae ad singulas personas pertinent. Ex quo etiam patet in promptu sufficientia huius divisionis. Quia Deus vel nominatur per id quod prius in ipso est et per posterius in creaturis, vel per similitudinem a creaturis sumptam. Si secundo modo, sic sunt ea quae translative dicuntur. Si primo modo, hoc erit dupliciter: illud enim quod per prius in Deo est, vel est commune, et sic pertinet ad maiestatis unitatem; vel est proprium personae, et sic pertinet ad distinctionem Trinitatis.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc nomen *Trinitas* quamvis non explicite dicat proprium alicuius personae, tamen implicite includit omnia propria personarum, in quantum est quasi collectivum personarum. Similiter etiam hoc nomen *persona* quamvis non imponatur ab aliqua proprietate personali speciali, imponitur tamen a personalitate quae dicit proprietatem in communi, et quodammodo etiam dicit substantiam, ut infra patebit, dist. 26, qu. 1, art. 1.

Ad secundum dicendum, quod negatio quaelibet causatur ex aliqua affirmatione. Et sic etiam in divinis ratio negatorum nominum fundatur supra rationem affirmativorum: sicut hoc quod dicitur incorporeus, fundatur super hoc quod est esse simplex. Unde patet quod nomina negativa reducuntur

(1) *Al.* transmutantur.

ad unitatem essentiae, sicut *increatus* et *immensus*, vel ad distinctionem personarum, sicut *ingenitus*.

Ad tertium dicendum, quod quamvis huiusmodi nomina non ponant aliquid temporaliter in Deo, quia relationes illae temporales realiter in creaturis sunt, et in Deo solum secundum rationem, tamen in quantum innascuntur ex operationibus Dei in creaturas, dant intelligere aliquid quod in Deo est absolute; sicut relatio domini dat intelligere in Deo potestatem qua universam creaturam gubernat. Unde patet etiam quod ista nomina reducuntur ad illa quae pertinent ad unitatem maiestatis, sicut *Creator, Dominus* et huiusmodi; vel ad distinctionem personarum, sicut *missus, incarnatus* et huiusmodi.

Ad quartum dicendum, quod divisio Damasceni respicit tantum unum membrum praedictae divisionis: omnia enim quae ponit, pertinent ad unitatem maiestatis. Unitas autem maiestatis potest nominari dupliciter, ut patet ex dictis, art. ant.: vel secundum id quod in Deo est, vel secundum acceptionem intellectus, qui accipit ipsum secundum aliquam comparationem ad creaturam. Si nominetur Deus quantum ad id quod in ipso est, erit triplex diversitas nominum secundum tria quae in unaquaque re inveniuntur, scilicet essentia, virtus et operatio; quae quidem in aliis realiter differunt, in ipso autem sunt unum re et distincta ratione. Et secundum essentiam accipitur hoc nomen *qui est*; et secundum virtutem accipiuntur ea quae se habent per modum assequentium substantiam, ut *justus, sapiens* et huiusmodi; et secundum operationem nomina operationis, ut *Deus*. Si autem nominetur Deus per acceptionem intellectus in comparatione ad creaturam, et hoc erit dupliciter: vel in quantum ea quae sunt creaturae, remouentur ab ipsa, et sic erunt nomina negativa; vel secundum quod importatur in nominibus alicuius respectus causalitatis ad creaturam, cuius condiciones a Deo remouentur; et sic erunt illa nomina quae important habitudinem ad alia, a quibus Deus distinguitur per essentiam. Divisio autem divinarum nominum quam Dionysius ponit, patet ex praedictis, in corp. art., quod est eadem cum divisione Ambrosii, nisi quod Dionysius ulterius nomina pertinentia ad unitatem maiestatis multiplicat secundum diversas processiones in creaturis repertas, quibus nominatur Deus illis perfectionibus per prius in Deo existentibus, ut *bonus, sapiens, existens* et huiusmodi. Magister autem in tribus differentis quas addit, specificat divisionem Ambrosii quantum ad quosdam speciales modos; qui tamen possunt reduci ad divisionem Ambrosii. Quod enim pertinet ad proprietates Deitatis, vel nominat determinate proprium alicuius personae, ut *Pater et Filius*; vel colligit nomina propria personarum, ut hoc nomen *Trinitas*, quod significat proprietatem personae secundum quendam specialem modum (1). Similiter etiam quae pertinent ad unitatem maiestatis et proprietatem Divinitatis conveniunt Deo vel ab aeterno vel ex tempore. Si ex tempore, vel dicuntur relative secundum nomen, ut *Dominus* et huiusmodi, vel non referuntur ad aliud secundum nomen, ut *incarnatus* et huiusmodi. Et sic patet quod ea quae Magister addit continentur

(1) *Supplet Nicolai*: vel significat proprietatem personae in communi, sed non secundum quendam specialem modum, ut hoc nomen *persona*.

in divisione Ambrosii per reductionem, non tamen simpliciter, sed secundum quid, ut patet ex dictis, in corp. art.

Expositio textus.

Dissendum nobis videtur de nominum diversitate. Videtur quod hoc ad ipsum non pertineat, quia non est ejusdem scientiae considerare res et nomina. — Sed dicendum, quod, ut supra dictum est, in prolog. art. 5, Theologia, in quantum est principalis omnium scientiarum, aliquid in se habet de omnibus scientiis; et ideo non solum res, sed nominum significationes pertractat: quia ad salutem consequendam non solum est necessaria fides de veritate rerum, sed etiam vocalis confessio per nomina. Roman. 10, 10: *Corde creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem.*

Similitudinis vero, splendor, character, speculum et huiusmodi. Videtur hoc esse falsum: quia, secundum Augustinum (super Gen. ad litteram, lib. 4, cap. 28), lux magis proprie dicitur in spiritualibus quam in corporalibus; et ita splendor non continetur inter metaphorica. — Sed dicendum, quod lux quantum ad rem significatam proprie est in corporalibus nec in spiritualibus (1) nisi metaphorice dicitur; sed quantum ad rationem a qua nomen imponitur, quae consistit in manifestatione, magis proprie est in spiritualibus. Sed hoc melius dicitur in 2, distin. 15, qu. unica, art. 2.

Ut incarnatus, humanatus et huiusmodi. Hoc dicitur, quia secundum nomen ad aliud nomen non referuntur; quamvis implicitam relationem continent, secundum quod unionem in suo intellectu includunt.

Sciendum est igitur, quod illa quae proprie ad singulas personas pertinent, relative ad invicem dicuntur. Hic ponit quasdam regulas de nominibus pertinentibus ad unitatem essentiae et quasdam de proprietatibus pertinentibus ad proprietatem personarum. De pertinentibus ad unitatem essentiae ponit quatuor: prima est, quod a se et absolute dicuntur; secunda, quod significant substantiam; tertia, quod de singulari personis dicuntur; quarta, quod de omnibus sunt dicenda in singulari et non in plurali. De pertinentibus ad proprietatem personarum ponit tres: prima est, quod relative dicuntur; secunda, quod non praedicant divinam substantiam; tertia est, quod non de omnibus personis dicuntur.

Quae unitatem essentiae significant, ad se dicuntur. Contra, Dominus relative dicitur, et tamen ad essentiae unitatem pertinet. — Sed dicendum, quod non importat relationem quae realiter in Deo sit, sed secundum rationem (2) tantum, ut infra dicitur, dist. 50, quaest. unic., art. 2.

Quod ad aliquid dicitur, non substantialiter dicitur, sed relative. Videtur hoc esse falsum: quia relationes in divinis sunt ipsa divina essentia. — Sed dicendum, quod realiter quidem sunt ipsa divina essentia, sed secundum rationem non. Et quia salvantur in divinis secundum rationem generis, ideo retinent specialem modum, qui debetur ipsi generi et non speciei. Alia vero, ut bonitas et sapientia, quamvis secundum rationem ab essentia differant,

(1) *Al.* deest nec in spiritualibus.

(2) *Al.* relationem.

quia tamen ratio generis, quam consequitur modus prædicandi, in divinis non salvatur; ideo secundum modum prædicandi a substantia non differunt, sed substantialiter prædicantur.

Non tamen tres magni, sed unus magnus. Hoc intelligendum est, si substantive sumatur. Si autem adjective, sic prædicari potest pluraliter, quia numerum a suppositis trahit.

Deus enim non est magnus ea magnitudine quae non est quod ipse. Hic vult probare quod magnitudo de Deo substantialiter dicitur. Quod enim substantialiter non est magnus, magnum dicitur participatione alicujus magnitudinis, quae substantia non est. Sed illa magnitudo ejus participatione aliud magnum dicitur, major est eo quod per ipsum magnum dicitur. Ergo omni eo quod non substantialiter magnum est, aliquid majus est. Deo autem nihil est majus. Ergo ipse substantialiter magus est.

Sed videtur quod haec ratio non valet, quia concretum de abstracto non prædicatur, ut album de albedine. Unde non videtur ut ex eo quod dicitur magnum accidentaliter, major sua magnitudo dicitur. Et præterea in eadem magnitudine non est accipere majus vel minus. Illud autem quod participat magnitudinem non habet nisi magnitudinem participatam. Ergo non potest dici major quam sit ipsa magnitudo.

DISTINCTIO XXIII.

De hoc nomine quod est persona: quod cum secundum substantiam dicitur, tamen pluraliter, non singulariter in summa accipitur.

Prædictis adjectivum est, quod cum omnia nomina quae secundum substantiam de Deo dicuntur, singulariter, et non pluraliter de omnibus in summa dicuntur personis, ut supra ostensum est (distin. 22), est tamen unum nomen, scilicet persona, quod secundum substantiam dicitur de singulis personis, et pluraliter, non singulariter in summa accipitur. Dicitur enim: Pater est persona, Filius est persona, Spiritus sanctus est persona; et hoc secundum substantiam dicitur. Nec tamen dicitur: Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt una persona, sed tres personae. Hoc ergo nomen excipitur a prædicta regula nominum quae secundum substantiam de Deo dicitur; quia cum hoc ad se dicitur, et secundum substantiam, pluraliter tamen, non singulariter in summa accipitur.

Auctoritas, quod persona ad se dicitur, et secundum substantiam.

Quod autem persona secundum substantiam dicitur, Augustinus ostendit (in 7 lib. de Trinit., cap. 6), dicens: « Non est aliud Deum esse, aliud personam esse, sed omnino idem. » Item in hac Trinitate cum dicimus personam Patris, non aliud dicimus quam substantiam Patris. Quocirca, ut substantia Patris ipse Pater est, non quo Pater est, sed quo est; ita et persona Patris, non aliud quam ipse Pater est. Ad se quippe dicitur persona, non ad Filium vel Spiritum sanctum; sicut ad se Deus dicitur, et magus et bonus et justus et hominiformis. Et quemadmodum hoc illi esse quod Deum esse, quod magnum esse, quod bonum esse; ita hoc est illi esse quod personam esse. « Ecce expresse habes, quod persona secundum substantiam dicitur; ut cum dicitur, Pater est persona, hic sit sensus: Pater est divina essentia. Similiter cum dicitur, Filius est persona, Spiritus sanctus est persona, id est essentia divina.

Cur Pater et Filius et Spiritus sanctus non dicantur una persona, ut una substantia et unus Deus.

Ideo oritur hic quaestio difficilis quidem, sed non inutilis, qua quaeritur, cur non dicantur hi tres una persona, sicut una essentia et unus Deus. Quam quaestionem Augustinus

Est dicendum, quod Augustinus vult hanc rationem communiter concludere de omnibus quae de Deo dicuntur in alius rebus accedens significantibus; et ideo oportet assumere hoc pro medio, quod abstractum prædicetur magis quam concretum. Hoc autem sit intelligendum est, ut dicitur id esse majus quod verius rationem magnitudinis habet, et similiter albus, non quod plus habet de albedine, vel quod est magis proprie album, seu cui verius convenit ratio albedinis. Semper autem principalior prædicatio est quae est per essentiam, quam quae est per participationem. Et ideo albedo quae recipit prædicationem albedinis vere per modum essentiali, ut dicitur albedo est albedo, dicitur magis vere prædicationem albedinis recipere, quam res alba; quamvis non eodem modo recipiat, quia rem albam dicimus albam, sed albedinem dicimus albedinem. Non enim quod est in causato, oportet esse in causa eodem modo, sed eminentiori; et sic exponit Dionysius (2 cap. de div. Nom.), sic dicens: *Vivere si quis dicit vitam, aut illuminari lumen, non recte secundum meam rationem dicit; sed secundum aliam modum ista dicuntur; quia abundant et substantialiter ea quae sunt causatorum, prius insunt causis; et dicit causam vitam vel lumen; causatum, vivens vel illuminatum.*

diligenter tractat, atque congrue explicat (in 7 lib. de Trin., cap. 6), ita dicens: « Cur non haec tria simul unam personam dicimus, sicut unam essentiam et unum Deum; sed dicimus tres personae, cum tamen tres Deos, aut tres essentias non dicamus? Quia volumus vel unum aliquod vocabulum servare huic significationi qua intelligitur Trinitas, ne omnino tacereamus interroganti, quid tres essent, cum tres esse fateamur. . . . Cum ergo quaeritur, quid tres? » ut ait Augustinus (in 3 lib. de Trinit., cap. 9): « Magna proorsus inopia humanum laborat eloquium. Dicitur est tamen, tres personae, non ut illud diceretur, sed ne laereretur omnino. Non enim rei ineffabilis eminentia hoc vocabulo explicari valet. » Ecce ostendit qua necessitate dicitur pluraliter personae, videlicet ut hoc uno nomine quaerentibus de tribus respondeamus.

Qua necessitate dicitur sit tres personae a latinis, et a graecis tres hypostases vel substantiae.

Qua necessitate non solum latinus sermo, sed etiam graecus, eadem pene super hac re laborans nominum penuria, coarctatur. Unde Augustinus quid a graecis vel latinis necessitate de ineffabili Trinitate dicitur sit, aperiens (in 7 de Trinit., cap. 4), ait: « Loquendi causa de ineffabilibus, ut fieri aliquo modo possemus, dicitur est, a graecis, una essentia, tres substantiae; id est, una *οὐσία*, tres hypostases. Aliter enim graeci accipiunt substantiam quam latini. A latinis autem dicitur est, una essentia, vel substantia, tres personae; quia non aliter in sermone nostro, fides latine, essentia quam substantia solet intelligi. Et ut intelligatur saltem in aeni-gmate, placuit ita dici, ut cum quaeretur quid tria sint, aliquid diceretur; quae tria (1) esse fides vera pronuntiatur, cum et Patrem non dicit esse Filium, et Spiritum sanctum, scilicet donum Dei, nec Patrem dicit esse nec Filium. Cum ergo quaeritur, quid tria vel quid tres, confirmamus nos ad inveniendum aliquod nomen quo complectamur haec tria. Neque occurrit animo, quia supereminetia Divinitatis, usitati eloquii facultatem excedit. Verius enim cogitatur Deus quam dicitur, et verius est quam cogitatur. »

(1) *Al. repetitur tria.*

Quid hoc nomine tres significetur.

Pater ergo et Filius et Spiritus sanctus, quoniam (1) tres sunt, quid tres sint quaeramus, et quid commune habeant. Non enim possunt dici tres Patres, quia tantum Pater ibi Pater est, nec tres Filii, cum non Pater ibi sit Filius nec Spiritus sanctus, nec tres Spiritus sancti, quia Spiritus sanctus propria significatione, qua donum Dei dicitur, nec Pater est nec Filius. Quid ergo tres? Si tres personae esse dicuntur, commune est eis id quod persona est. Certe enim quia Pater est persona, et Filius est persona, et Spiritus sanctus est persona; ideo tres personae dicuntur. Propterea ergo dicitur tres personae, quia commune est eis id quod persona est. Ex prædictis aperte intelligi potest, qua necessitate dictum sit a latinis, tres personae, cum persona secundum substantiam dicitur. Unde et tribus commune est id quod persona est, id est, hoc nomen persona.

Quare non dicimus tres Deos esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ut dicimus tres personae; cum id quod Deus est, sit eis commune; quia Pater et Filius et Spiritus sanctus est Deus.

Sed quaeritur hic, cum dicamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse tres personae, quia commune est eis quod persona est, id est, quia Pater est persona, et Filius est persona, et Spiritus sanctus est persona; cur non dicamus similiter tres Deos; cum et Pater sit Deus, et Filius sit Deus et Spiritus sanctus sit Deus. Quia scilicet illud Scripturae contradicit, hoc autem est non dicit, non tamen contradicit. Unde Augustinus hanc movens quaestionem, atque definiens (in lib. 7 de Trinit., cap. 4), ita ait: « Si ideo dicimus Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse tres personae, quia commune est eis id quod persona est; cur non etiam tres Deos dicimus? Certe, ut prædictum est, quia Pater est persona, et Filius est persona, et Spiritus sanctus est persona, ideo tres personae dicuntur. Quia ergo Pater est Deus, et Filius Deus, et Spiritus sanctus Deus, cur non dicuntur tres dii? » Ecce proposita huic quaestione. Attende quid respondeat, subdicens: « An ideo non dicuntur tres dii, quia Scriptura non dicit tres Deos? Sed nec tres personae alicubi Scripturae textus commemorat. An ideo licet loquendi disputandae necessitate tres personae dicere, non quia Scriptura dicit, sed quia Scriptura non contradicit? Si autem diceremus tres Deos, contradiceret Scriptura, dicens (Deut. 6, 4): Audi Israel, Deus tuus, Deus unus est. » Ecce absolute quaeritur, quare potius dicamus tres personae quam tres Deos, quia scilicet illud non contradicit Scriptura.

Alia quaestio, cur non dicimus tres essentias, ut tres personae, cum Scriptura non contradicit.

Verum et hic alia emergit quaestio, quam Augustinus consequenter annectit, dicens (ubi supra): « Cur et tres (2) essentias non licet dicere, quod similiter Scriptura sicut non dicit, ita non contradicit? At si dicis, quod propter unitatem Trinitatis non dicuntur tres essentiae, sed una essentia, quaero cur non propter eandem unitatem Trinitatis dicantur una persona, et non tres personae. Ut enim est illis commune nomen essentiae, ita ut singulis quisque dicatur essentia; sic illis commune est personae vocabulum. Quid igitur restat, nisi ut fateamur loquendi versus insidias vel errores haereticorum? Cumque conarsur humanam inopiam loquendo proferre ad hominum sensus quod in secretario mentis de Deo tenet, sive per piam fidem, sive per qualemcumque intelligentiam: tunc dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa aequalitate ulla diversitas. Rursus non poterat dicere, non esse tria quaedam: quod quia dixit Sabellius, in haeresim lapsus est: quaecumque, quid tria diceret, et dixit: Tres personae; sive tres substantias secundum graecos. »

Sicut nos dicimus tres personae, ita Graeci tres substantias quae dicunt hypostases, aliter accipientes substantiam quam nos.

Quod enim de personis secundum nostram, hoc de substantiis secundum consuetudinem Graecorum oportet intelligi.

(1) *Al. scilicet quoniam.*

(2) *Al. additur loquitur.*

Sic enim illi dicunt tres substantias unam essentiam, id est tres hypostases unam *οὐσίαν* quemadmodum nos dicimus tres personae unam essentiam vel substantiam. Quamquam et illi si vellent, sicut dicunt tres substantias tres hypostases, possent dicere tres personae tria *πρόσωπα*. Illud autem maluerunt dicere, quia fortasse secundum linguae suae consuetudinem aptius dicitur.

Quod in Trinitate non est diversitas nec singularitas vel solitudo, sed unitas et divinitas, et distinctio et identitas.

Jam sufficienter, ut puto, ostensum est qua necessitate dicamus tres personae, et quare non similiter tres Deos vel essentias, quia scilicet in altero obviat Scriptura, in altero diversitatis intelligentia; quia ibi nulla penitus est diversitas, sicut nec singularitas vel solitudo, sed unitas et trinitas. Unde Augustinus (in lib. 8 de Trinit., cap. 4) ait: « Humana inopia quaerens quid diceret tria, dixit tres personae, vel substantias. Quibus nominibus non diversitatem voluit intelligi, sed singularitatem noluit, ut non solum ibi unitas intelligatur, ex eo quod dicitur una essentia; sed Trinitas ex eo quod dicuntur tres personae. » Hilarius quoque (in lib. 8 de Trinit., prope finem) ait: « Dominus dicit (Joan. 14, 9): Qui me videt, videt et Patrem. Cum hoc dicitur, excluditur singularitas, atque unicus idem solitarii intelligentia. Nam nec solitarii sermo significat, et indifferenter tamen naturam profertur docet. Visus est enim in Filio Pater per naturae unitatem similitudinem. Unum sunt enim natus et generans: unum sunt neque unus. Non itaque solitarius Filius est, nec singularis, nec dispar. » Item in eodem: Sicut in Patre et Filio credere duos Deos impium est, ita Patrem et Filium singularem Deum prædicare re sacrilegum est. Nihil in his novum, nihil diversum, nihil alienum nihil separabile est. De hoc etiam Augustinus (in lib. Quaestionum veteris ac novae legis (1) ait: « Unus est Deus, sed non singularis. » Item Ambrosius (in lib. 4 de Fide (2) ad Gratian., cap. 2) ait: « Quod unus est substantiae separari non potest: etsi sit singularitatis, sed unitatis, Deus unus cum dicitur, nequaquam de Trinitate excludit. Et ideo, non quod singularitatis, sed quod unitatis est, prædicatur. » Ecce ex prædictis ostenditur quia nec singularis nec diversus nec unicus vel solitarius coexistens est Deus, quia singularitas vel solitudo, personarum pluralitatem excludit, et diversitas unitatem essentiae tollit. Diversitas inducit separationem Divinitatis, singularitas admittit distinctionem Trinitatis: ideo Ambrosius (in 2 lib. de Fide, cap. 2) ait: « Non est diversa nec singularis aequalitas; nec juxta Sabellianos, Patrem Filiumque confundens; nec, juxta Arianos, Patrem Filiumque secretans. » Pater enim et Filius distinctionem habent, separationem vero non habent. » Item in eodem (ubi supra): « Pater et Filius Divinitate unum sunt: nec est ibi substantiae differentia, nec ulla diversitas. Alioquin quomodo unum Deum dicimus? Diversitas enim plures facit. » Constat ergo ex prædictis quia in Trinitate nulla est diversitas. Si tamen aliquando in Scriptura invenitur dicitur tres diversae personae et hujusmodi, diversae dicit distinctae.

Quod non de et dici Deus multiplex.

Et sic ut in Trinitate non est diversitas, ita nec multiplicitas; et ideo non est dicendus Deus multiplex, sed trinus et simplex. Unde Ambrosius (in 4 lib. de Fide, cap. 9): « Est in Patre et Filio, non discrepans, sed una Divinitas, nec confusum quod unum est, nec multiplex esse potest quod indifferens est. » Multiplex itaque Deus non est.

(1) Sive in lib. quaest. veteris et novi Testamenti. Sed haereticus auctoritatibus, ut ex variis erroribus probat censura quae initio praefigitur. Nec id quod hic citatur, et ab errore vacuum est, habetur ibi sub eodem tenore quo refertur, sed sic solum non propterea unum Deum dici, ut solitarii aestimaretur (ex edit. P. Niclai).

(2) *Al. de Trinitate, et sic infra.*